

سخاوت در خانواده؛ فراتر از بخشش مالی

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدباقر مشکاتی
کارشناس دینی و استاد حوزه

در تعالیم اسلامی، خانواده به عنوان رکن اصلی جامعه، جایگاه ویژه‌ای دارد. یکی از ویژگی‌های برجسته یک خانواده سالم و متعالی، سخاوت است که درمقایسه با بخشش مالی، ابعاد گسترده‌تری را دربر می‌گیرد. سخاوت در خانواده اسلامی، نوعی گشاده‌دستی در ابراز محبت، گذشت، همدلی و کمک به یکدیگر است که موجب استحکام روابط و ایجاد فضایی سرشار از آرامش و صمیمیت می‌شود. پیامبر اسلام (ص)، رسول مهربانی، می‌فرماید: «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي»؛ بهترین شما کسی است که برای خانواده‌اش بهترین باشد و من بهترین شما برای خانواده‌ام هستم». این حدیث نشان می‌دهد که توجه و مهربانی به خانواده، از جمله سخاومندی برای اهل خانه، از مهم‌ترین نشانه‌های یک مسلمان واقعی است.

شاخص‌های کلیدی سخاوت در خانواده اسلامی

محبت و مهربانی بی دریغ، ابراز محبت کلامی و رفتاری به اعضای خانواده و ایجاد فضایی امن و صمیمی که هر فرد بتواند احساسات خود را آزادانه بیان کند، از نشانه‌های سخاوت عاطفی در خانواده است.

گذشت و بخشش: چشم‌پوشی از اشتباهات جزئی، پذیرش عذرخواهی و عدم کینه‌توزی، از ارکان اصلی سخاوت در روابط خانوادگی است. این امر به حفظ آرامش و جلوگیری از بروز اختلاف‌های طولانی مدت کمک می‌کند.

همدلی و همراهی: سهیم شدن در غم و شادی یکدیگر، تلاش برای درک نیازها و مشکلات سایر اعضای خانواده و ارائه حمایت‌های لازم، از جلوه‌های سخاوت اجتماعی در خانواده است.

کمک و یاری رساندن: کمک به یکدیگر در انجام امور منزل، مراقبت از سالمندان و کودکان و حمایت از تحصیل و پیشرفت اعضای خانواده، از مصادیق سخاوت عملی در خانواده است.

انفاق و بخشش مالی: در کنار ابعاد غیرمالی، انفاق و بخشش مالی نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کمک به نیازمندان، هدیه دادن به یکدیگر و صرف مال در راه خدا، از جمله اموری است که به تقویت روحیه سخاوت در خانواده کمک می‌کند.

خانواده سخاوتمند از منظر قرآن

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَأَنْ تَعْقُوا أَقْرَبَ لِلتَّقْوَىٰ وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ... بِمَا تَعْمَلُونَ تَبْتَلُونَ»؛ گذشت کردن شما به تقوا نزدیک‌تر است، و نیکویی و احسانی را که در میان شماست، فراموش نکنید که همانا خدا به هر چه می‌کنید، بیناست» (بقره: ۲۳۷). این آیه بر اهمیت گذشت و بخشش در روابط انسانی، به‌ویژه در خانواده، تأکید می‌کند و آن را نشانه‌ای از تقوا و برهیزکاری می‌داند.

این پیام قابل‌تعمیم به تمام ابعاد زندگی خانوادگی است. آیه بالا به طور خاص بر دو جنبه کلیدی تأکید دارد که ارتباط مستقیمی با مفهوم سخاوت در خانواده دارند. اول: عفو و گذشت (وَأَنْ تَعْقُوا أَقْرَبَ لِلتَّقْوَىٰ)، بخشش و چشم‌پوشی از خطاهای یکدیگر، به‌ویژه در مواقع بروز اختلاف و ناراحتی. از مهم‌ترین ارکان یک خانواده سخاوتمند است. خانواده‌ای که اعضای آن با روحیه سخاوتمندی، آماده گذشت از لغزش‌های یکدیگر باشند، فضایی مملو از آرامش و صلح ایجاد می‌کنند. این گذشت نه تنها به حفظ روابط کمک می‌کند، بلکه به رشد معنوی افراد نیز منجر می‌شود، چراکه عفو و بخشش، تمرینی برای رهایی از خشم و کینه است که خود از موانع تقوا و نزدیکی به خداوند محسوب می‌شوند. به عبارت دیگر، آیه بیان می‌کند که گذشت کردن، عملی سخاوتمندانه است که انسان را به برهیزکاری نزدیک‌تر می‌کند.

دوم: فراموش نکردن احسان و نیکویی (وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ)، این بخش از آیه به اهمیت قدردانی و به یاد داشتن خوبی‌هایی که اعضای خانواده در حق یکدیگر انجام داده‌اند، اشاره می‌کند. یک خانواده سخاوتمند، خانواده‌ای است که قدردان تلاش‌ها و فداکاری‌های اعضای خود باشد. این قدردانی می‌تواند به صورت کلامی (تشکر و قدردانی زبانی)، رفتاری (کمک و همراهی در انجام امور) یا حتی مادی (هدیه دادن و جبران زحمات) باشد. به یاد داشتن و قدردانی از خوبی‌ها، باعث افزایش محبت و صمیمیت در خانواده می‌شود و انگیزه افراد را برای انجام کارهای نیکو و سخاوتمندانه بیشتر می‌کند. فراموش کردن احسان و نیکویی، نوعی ناسپاسی است که می‌تواند به سدی روابط و ایجاد کدورت منجر شود.

در نتیجه، آیه شریف با تأکید بر اهمیت عفو و گذشت و همچنین قدردانی از احسان و نیکویی، دو رکن اساسی از سخاوت در خانواده را بیان می‌کند. خانواده‌ای که این دو اصل را سرلوحه خود قرار دهد، نه تنها از اختلاف‌ها و مشکلات کمتری رنج می‌برد، بلکه فضایی سرشار از عشق، احترام و همدلی را تجربه خواهد کرد که به رشد و تعالی همه اعضا کمک می‌کند.

بنابراین، سخاوت در خانواده اسلامی، مفهومی جامع و چندبعدی است که شامل آموزه‌هایی چون محبت، گذشت، همدلی، کمک و انفاق می‌شود. باترویج ارزش‌های سخاوت در خانواده، می‌توانیم به ایجاد جامعه‌ای سخاوتمند و سعادتمند کمک کنیم.

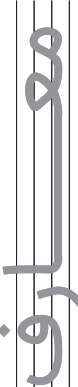
بردار و بخوان

دختر ماه

خواهرها همیشه بلاگردان برادرانشان هستند. اصلاً رابطه خواهر و برادری، یکی از عمیق‌ترین رابطه‌هایی است که می‌تواند شکل بگیرد. آن قدر که یک خواهر را از مدینه بکشاند ایران، تنها به شوق دیدار برادر، تازه آن روزها هوابیما و قطار نبوده و خواهر آن قدر برادرش را دوست داشته که رنج راه را به تن خوریده و دل به دیدار شمس‌الشموس داده است. خورشید خراسان آن قدر برای دردانه قم، ارزشمند بوده که خواهر یا در راهی بگذارد که آخر جان نازنینش را بگیرد و حالا قرن‌هاست زائران، فارغ از رنگ و نژاد و ملیت و زبان، پیغام دوستی و مهربانی را از خواهر در قم به برادر در مشهد می‌رسانند. هر دو اما پناهگاه هستند. پناهگاه آدم‌هایی که در راه و زندگی شان مانده‌اند و همه امیدشان، کرامت بی‌پایان بی‌بی معصومه (ص) و امام رضا (ع) است.

«دختر ماه» عنوان کتابی است که با داستان پردازی روان و خوش‌خوان، از اخلاق، خصلت‌ها و رفتارهای حضرت معصومه (ص)، خواهر بزرگوار امام رضا (ع)، روایت می‌کند. در این کتاب با پایبندی به مستندات تاریخی، بدون اینکه به داستان لطمه بخورد، داستان زندگی حضرت معصومه (ص) از بدو تولد تا مهاجرت و رحلت این بانوی بزرگوار در ۱۲۰ صفحه در قالب هجده فصل روایت شده است. سارا عرفانی، نویسنده این کتاب تلاش کرده است با قلمی روان، مخاطب را با زندگی بانوی مهربانی حضرت فاطمه معصومه (ص) آشنا کند. مخاطب با خواندن این کتاب علاوه بر اینکه با شخصیت و زندگی این بانو آشنا می‌شود، درس عشق و معرفت می‌آموزد؛ عشق و علاقه خواهر به برادرش و معرفت او به امام زمانش.

علاقه بی‌بی معصومه (ص) به برادرش، امام رضا (ع) آن قدر زیبا و پراز نکته‌آموزنده است که برای دختران و پسران امروز پر از درس است. ما با خواندن این کتاب یاد می‌گیریم که چطور با اعضای خانواده و اطرافیانمان مهربان باشیم. دختر ماه، داستانی زیبا و جذاب از زندگی حضرت فاطمه معصومه (ص) است که انتشارات «مدرسه» آن را منتشر کرده است. این کتاب در عین پایبندی به مستندات تاریخی، داستانی روان، زیبا و اثرگذار از اخلاق و رفتار بانوی بزرگوار، حضرت فاطمه معصومه (ص) را روایت می‌کند. دختر ماه نگاهی نو به زندگی زنان نامدار اسلام دارد. گرچه دختر ماه برای رده سنی نوجوانان منتشر شده است، از دیدگاه خوانندگان کتاب، برای بزرگسالان نیز خواندنی است.

در گفت‌وگو

با حجت‌الاسلام والمسلمین
دکتر سرلک ویژگی‌های الگوساز
حضرت فاطمه معصومه (ص) بیان شد

دختری که برکت خاندانش بود

گفت‌وگو

آمنه مستقیمی اسالروز ولادت حضرت فاطمه معصومه (ص) که روز دختر نام دارد، فرصتی است مطلوب برای بررسی جایگاه متعالی دختران در آموزه‌های اسلام و پاسخی است قاطع و مستند به آن‌ها که می‌خواهند با دروغ و جاذبه‌های جعلی، دختران ما را از این الگو و بسترهای مهیای رشد دور کنند. به این مناسبت با حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر علی سرلک، کارشناس مذهبی و استاد دانشگاه هنر، گفت‌وگو کرده‌ایم.

● ولادت حضرت معصومه (ص) با عنوان «روزدختر» نام‌گذاری شده است. این نام‌گذاری چه ابعادی دارد؟

بهترین دختر دنیا بودن در درجه نخست یعنی بهترین نسبت را با پدر و مادر داشتن و در مرتبه بعدی جنبه تواضع و فروتنی به والدین، علم‌آموزی و... هویت بهترین دختر دنیا را به حضرت معصومه (ص) بخشیده است.

بهترین دختر کسی است که با پایبندی به نقش اصیل خانوادگی و ایفای صحیح آن، به نقش‌های اجتماعی هم روی می‌آورد؛ چنان‌که حضرت معصومه (ص) دختری بودند که به جریان امامت و شبکه‌سازی شیعه بسیار اهتمام داشتند و اساس هجرت ایشان از مدینه به توس، هجرتی تبلیغی برای فضاسازی افکار عمومی و توجه دادن آن‌ها به حضرت رضا (ع) بوده است. کسی بهترین دختر دنیا می‌شود که نقش‌های اجتماعی خود را با محوریت تمدنی ایفا می‌کند و به جاذبه‌های کاذب همچون تبرج‌ها و تفاخرها گرفتار نمی‌شود.

● کجا که گذاشته‌ایم که به‌رغم چنین‌الگویی، دشمن به خود جرئت می‌دهد برای دختران ما نقشه بکشد و برنامه‌ریزی کند؟

پررنگ‌ترین وجه مدرنیته که انسان را در تعریف و سبک زندگی واژگون کرده، زنانگی است. یعنی نگاه واژگون به خود و جهان آفرینش را در مدل و سبک زندگی زنان بیشتر از مردان تسری داده و توانسته است قلم‌ها و سنگرهایی را فتح و متأسفانه بسیاری از زنان را قربانی مطالبه خود کند، چنان‌که ویل دورانت در «تاریخ تمدن» به این تصریح کرده است که زنان قربانی کارتل‌ها و سرمایه‌دارانی‌اند که دنبال نیروی کار ارزان هستند. این جریان مدرنیته و تفکر غلط انسان بدون خدا مظاهرش بیشتر زنانه است تا مردانه؛ با ایجاد احساس بی‌هویتی، سرخوردگی‌های عاطفی و احساسی، بی‌حجابی و عریان‌نمایی و... که متأسفانه زنان ناخواسته طعمه این آتش ظلمانی می‌شوند. از آن سو در حکمرانی و حکومت‌داری سهم درست زنان باید بهتر ادا شود. در ایران زنان در عرصه‌های علم‌وورزش و حتی سیاست گام‌های خوبی برداشته‌اند، اما تا جایگاه اصلی فاصله بسیار است و این به طراحی دقیق و غیرسیاست‌زده نیاز دارد. چون گاهی احزاب و گروه‌ها به اباده قدرت رسیدن از زنان استفاده ابزاری می‌کنند. در پایان لازم است عرض ارادت داشته باشیم به مادران، همسران و دختران شهدا، شهیده‌ها، و به ویژه زنان و دختران غزه و لبنان که با مقاومت خود، نام زنان را بلندآوازه کردند و نیز همه زنان و دختران ایرانی که در عرصه‌های مختلف نام ایران را پرواژه ساخته‌اند.

حجت‌الاسلام والمسلمین

دکتر سرلک: علم، تقوا، جهاد و هجرت، در کنار رابطه عمیق با پدر و مادر و برادر، حضرت فاطمه معصومه (ص) را بهترین دختر دنیا کرده است

آیا آموزه‌های دینی روایی و سیره معصومان (ع)

درباره مهرورزی به فرزند دختر هم توصیه یا راهکار عملی که برای امروز ما در تربیت و رفتار با فرزندان دختر مؤثر باشد، ارائه کرده‌اند؟
روشن است که در آموزه‌های دینی ما درباره مهرورزی به دختران به دلیل ظرافت‌ها و ظریفی‌های وجودی شان، سفارش بیشتر است. برای مثال در سیره رسول خدا (ص) آمده است که ایشان هرگاه می‌خواستند از مدینه خارج شوند، آخرین نفر با حضرت زهرا (ص) وداع می‌کردند و هرگاه از سفر بازمی‌گشتند، نخستین نفر با دخترشان دیدار می‌کردند. یعنی فاصله این دیدارها باید حداقل می‌بود؛ یا در مواجهه با حضرت زهرا (ص) خم می‌شدند و دست ایشان را می‌بوسیدند و نیز در روایات آمده است که تا حضرت صدیقه‌کبری (ص) وارد می‌شدند، رسول خدا (ص) سراسیمه از جا برمی‌خاستند و جای خود را به حضرت زهرا (ص) می‌دادند.

علاوه بر این، تعبیر عرشی «فداها ایوها»، «پدرش قربان او شود»، یا لقب «ام‌ایوها» که برای حضرت زهرا مرضیه (ص) به کار می‌برند، نشان می‌دهد در نگاه پیامبر اکرم (ص) به عنوان کامل‌ترین انسان، منزلت دختر فوق‌العاده و حیرت‌انگیز است و تأکید بر مستوره بودن او نه به معنای نادیده گرفتن، بلکه برای حفظ شأن و رشد اوست. به قول حافظ: «در کار گلاب و گل حکم ازلی این بود/ کاین شاهد بازاری وان پرده‌نشین باشد»، یعنی پرده‌نشینی زن برای ایفای نقش اصلی او یا همان انسان‌سازی است. برای همین نقش‌های اجتماعی دختران امروز که زنان بالقوه فردا هستند، از جایگاه اصلی‌شان (همسری و مادری) برمی‌آید و اگر این‌ها آسیب ببینند، دیگر نقش‌ها هم لطمه می‌خورند.

● آیا این بهترین بودن صرفاً به دلیل انتساب به بیت امامت است یا دلایل فردی و شخصیتی هم دارد؟

حضرت معصومه (ص) دختری در اوج تدین بودند؛ چنان‌که در طول هفده روز حضورشان در قم، در بیت‌النور حضور داشتند و به‌رغم بیماری، مشغول عبادت بودند. علم، تقوا، جهاد و هجرت، در کنار رابطه عمیق با پدر و مادر و برادر، حضرت فاطمه معصومه (ص) را بهترین دختر دنیا کرده است. بُعد دیگر این بهترین بودن، سرآمد بودن ایشان در علم و دانش است؛ چنان‌که وقتی جمعی از اشعریون قم برای دریافت پاسخ سؤالات خود از امام کاظم (ع) به مدینه رفتند و حضرت موسی بن جعفر (ع) حضور نداشتند، فاطمه معصومه (ص) پاسخ آن‌ها را نوشتند و آن‌ها اگرچه تردید داشتند، اما پذیرفتند و بازگشتند. آن‌ها در بین راه با امام (ع) روبه‌رو شدند و مآوِغ را گفتند و نامه پاسخ‌ها را به حضرت (ع) نشان دادند. آنجا بود که امام کاظم (ع) فرمودند:

«فداها ایوها»، این یعنی فاطمه معصومه (ص) مرزهای دانش را درنور دیده و به تعبیر امروزی عالم و محقق و اهل دانایی بودند.

● آموزه‌های دینی و سیره اهل‌بیت (ع) برای دختران چه شأن و جایگاهی قائل است و این شأن از چه دیدگاه و فلسفه‌ای ریشه می‌گیرد؟

دختر و به تعبیر کلی تر زن بودن، ظرفیتی بسیار بزرگی است که می‌تواند به انسانیت انسان جلوه و معنا ببخشد و ابعاد مختلف آن را نمایان کند. به عبارت دیگر، زن بودن فرصتی بهینه برای تجلی انسانیت است و این همان تعبیر قرآن است که بین زن و مرد در دستیابی به حیات طیبه تفاوتی قائل نمی‌شود: «مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاتًا طَيِّبَةً»؛ «از مرد و زن، هر کس کار شایسته انجام دهد، در حالی که مؤمن است، مسلماً او را به زندگی پاک و پاکیزه‌ای زنده می‌داریم.» یعنی حیات طیبه هم در ظرف وجودی زن و هم در ظرف وجودی مرد قابل تحقق است. منتها زن به دلیل رسالت بزرگی که نگرش توحیدی برای او قائل شده است و نقش‌های متنوع دختری، خواهری، همسری و مادری که ایفا می‌کند، در نگاه اسلام تفاوت ارتباط نیز برایش لحاظ می‌شود. چنان‌که روایات درباره زن می‌فرماید: «المرأة الریحانة»؛ «زن گل است.»

● این تفاوت چه تجلیاتی در فرهنگ دینی ما دارد؟

همین تفاوت در لطافت و ظرافت‌های رفتاری، توجه به عواطف حقیقی و اصیل زن را در سیره اهل‌بیت (ع) و انبیا (ص) هم می‌بینیم؛ چنان‌که تکریم و تجلیل و بزرگ شمردن زن، یک پیشه و اندیشه توحیدی است. در یک کلام، انسان بودن انسان اگرچه در هر دو جنس زن و مرد قابل تجلی و مشاهده است، زن به دلیل ظرافت‌های روحی و حساسیت‌ها، احساسات و عواطفی که او را در نقش‌های مختلف قرار می‌دهد، شأن انسانی‌اش به انسان‌سازی هم تسری می‌یابد؛ چنان‌که امام خمینی (ره) فرمودند: «از دامن زن مرد به معراج می‌رود.» باید توجه داشت حیات بخشی و انسان‌سازی دختران در آینده به عنوان همسر و مادر نه فقط در بعد فیزیولوژیکی و به دنیا آوردن فرزند، بلکه به تربیت و انسان‌سازی است؛ اینکه چطور می‌توانند همسر و فرزندان را به آرامش وجودی برسانند و بستر رشد آن‌ها را فراهم کنند.

● مهرورزی و شیوه رفتار با دختران که در ادبیات دین و اهل‌بیت (ع) مورد تأکید و سفارش است، چه رهاورد و آثاری دارد؟

در روایات و سیره ائمه و اولیا (ع) درباره مهرورزی و ابراز علاقه به دختر سفارش و مصادیق عملی بسیار است؛ چنان‌که در واقعه عاشورا توجه و تکریم بنی‌هاشم به حضرت زینب (ص) و نیز تقدیر و توجه حضرت سیدالشهدا (ع) به فرزندان دختر در عین وضعیت خاص و آن اوج مصائب، حیرت‌انگیز است. این‌ها نشان می‌دهند گویا زن و دختر گوهری است که صف توجهات جامعه توحیدی باید او را دربر بگیرد و برایش منزلتی خاص قائل شود تا جامعه از رهگذر این آرامش دختران امروز و زنان و مادران فردا به آرامش برسد. به تعبیر لسان‌الغیب «بعد از این نور به آفاق دهم از دل خویش/ که به خورشید رسیدیم و غبار آخر شد» این دل سراسر از آرامش و محبت که زن تجربه کرده است، می‌تواند جامعه را به راستی و درستی بکشانند.